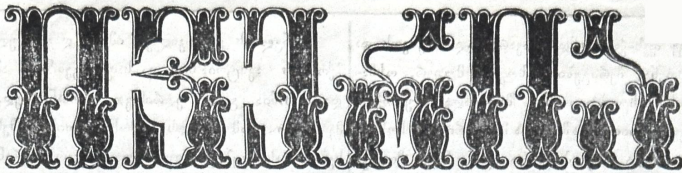

ფულიადი
პირველი

22 დეკემბ.
1877 წ.

საზოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი.

ბაქოლის ხუთშაბათობით

ხელის მოწმად: ტფილისის „რედაქციაში“ მოაწმინდის ქუჩაზე, შოთავეის სახლების სემოდ. № 5 ქუთაისის, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში.

გაზეთი იმჟამად გამოვა 1878 წელს იმავე სახით, იმავე პროგრამით და ისევე კვირაში ერთხელ, სუთმახათობით.

ფასი ერთის წლისა, გაგზავნით თუ გაუსვანებლად, შვიდი მანეთია.

ხელისმოწმად მიიღება ტფილისში, «ივერიის» რედაქციაში, რომელიც იმყოფება მთავრის ქუჩაზე, შოთავეის სახლების სემოდ, ქანანავის სახლში, სახლი № 5.

ქუთაისში ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში.

ტფილისის გარედ მცხოვრებთა შუქდიანთ დაიბარონ გაზეთი «ივერია» ამ აღწერით: **ВЪ ТИФЛИСЬ, ВЪ РЕДАКЦІЮ ГАЗЕТЫ ИВЕРІЯ.**

საქმიანობა I. საზოლიტიკო მიმოსილება. — II. საქართველოს მატანჯა. — III. ომის ანუბა. — IV. საქართველო, (ისტორიული და ეტნოგრაფიული გამოკვლევა). — V. იაგუნდი მარა სტუარტისა (ჰედეგა). — VI. წერილი ზეტრებურდამი (წერილი შოთავე). — VII გორის მარისის ს. ჭაღის დღვის მშობლის მიმინების აგუნანსუდე წარწერას. — VIII. განცხადება.

საზოლიტიკო მიმოსილება

გველანი მოელოდნენ, რომ ზღვეის ღვთის შუამდგომლობა უსათუოდ შერთება ჩამოკარდათ, მაგრამ ესეა საჭირო იყო გამოადის, რომ შერთება ჯერ შობს ზრის. ანდამ თუ შერთება, არამედ საჭირო უფრო ისლართება: ევროპიის ცაზედ სქელი დრუბელია. იერთება, აუჯღს ევ.

დრუბელი ვერ განუტყრებია; რადგან იდრუბელი სმა ქქუსეს და ისე იწვიმებს როგორც ქქუსეს, თუ არა—ამას დრო გამოაჩენს. ამ ქუსელში ეველანსუდე აშკარად ინგლისის სმა ისმის. ინგლისში ესეა მთავრობა ასეთი ფეტი-ფურეს სუქსდგამაია, რომ შექმნას მოახსენებს. სამინისტროს რჩევას თითქმის უოკუდდღე არის სოდე და სან დღეში ორჯულად, ზარდამეტი სასქროდ წინადლით უნდა შეეკრებოს; სამინისტრო ზრუნავს და ცნობას ბგრობებს თოფარდსუდე და ზარდამსხუბუდე; გარდა ამისა ზარდამეტი განიმართება თუ არა, სამინისტრომ უნდა ქსითოვოს ზარდამეტი ფულის დანამენს ზარის წასტეპას და განიღებებსათვას. იქნება ეს უოკუდივერი ტეუელი ფართო-ფურითი არის, მაგრამ ცუდი ნაშენები ვია. ამბობენ, ინგლისის პოლიტიკის ევროპაში არან არ თანაუგრძნობსო. თუ ეს მართალია, მაშ რის იმდელი იღეწის ინგლისი? რად უნდა თქვან სსეუმას ინგლისის განმარტობაზედ, ჩვენ ვი ასე გვეზიან, რომ თუ სურტი მჯარი არა ქქონდეს, იგი სუელი სომ არ არის სე თამამად სმალსუდე სვლადსუდე გამოკედეს მოედანსუდე და იმასოს: რად შე არ მინდა, თქვენ იმას ვერს იქმით. აქ რადგან დავრუელი მღერი და იმელი უნდა მოქმედებდეს. რა მღერი ეს მღერი, რა იმელია—ეც მღერის გარდა უნდა იცოდნენ ინგლისის მინისტრებმა და იმ გულდასურებულმა ბებრმა, რომელსაც დიპლომატსა ქქიან.

თვითონ ოსმალსუდე რომ უერს არ იბერტყავს? მუსთარფის ჯარი დაუმარცხეს, უერსი წართვეს, არზრუმს მიადგინეს; იქ ვიდრე იქეთისი ჯარი ოსმალ-ფრანსის ტეუად დანადრუეს, ზღვეის წართვეს და დღეს თუ სვად აღმინანბლსუდე მიადგინეს, მაგრამ ოსმალს მინც თავისას არ იქლას და თავის-თავს დამარცხესუდედ არა ქსთელის. ამასეც რადგან იდრუბელი იმელი უნდა ქქონდეს,

ჩვენში ჯერ არ არის შეძლებული იგეთი დე-
ბულებს და იმიტომაც ურძის ბეგრას მარტო გლეხ-
კაცის კისერზეა. თუმცა რასაკვირველია, ეს ძვირად
უჯდავს გლეხს და მძიმე ტვირთად აწევს, მაგრამ ამ
ტვირთის სიმძიმეს წყალებით და ვაი ვაგვასხით
აუვიდოდა, თუ რომ სხვა ფრივან უფრო არ უძიმი-
დებოდა ეს ისეც მძიმე უღელა სმასსურისს. ჩვენის
გლეხ-კაცმა დიდი ხნის ქსოვს „სამართლით მოჭრი-
ლი სულა არ მიუტყინებო.“ აქედმ ცხადია, რომ ჩვე-
ნებურა გლეხი მირჩილია მიწას კანონის, თუ კანო-
ნი მოაქვს. აქედმ ცხადია, რომ იგი უფაველს
სიმძიმეს ასე თუ ისე აიტანს, თვით კანონის სისხ-
ტაველს და უღმრთელობას უძლებს, ოღონდ ვა
გონივრთ რასაც მიხსნით კანონით მიუვათ. მართ-
ლია ამში გლეხი თუ არა, ჩვენ მკისი გამოკვეთვას
არ გამოკვეთვით, ჩვენ მხოლოდ ამის ვიტყვით, რომ
იგეთი მისი რწმენა, იგეთი მისი ზეცივისგამ კანო-
ნის მიგონვისას სუფავა, ძვირადი სამიძრველია უფაველ
ჯვარის სიგონისთვის. განა მართლ მოჭრილი სულა
არ იტყინება, მაგრამ ჩვენი დღეობილი გლეხ-კაცი
მკის ტვირთად არ ჩავადებს სოლში, როცა იცის,
რომ სმართლიანდ მოაქვს. ურძის ბეგრაც ასეა.
მის სიმძიმეს, მის ტვირთს, როგორც იქნება, გაუმღებდა
გლეხი, გაუმღებდა, თუმცა ვინაით და გულის ტვირთ-
ლით ვა, იმ ფაქტსაც რომ ყველასთვის მე მარტო
მასწავლებენ უღელას, ოღონდ ვა წესით და რიგით
გასწავლიან ეგ სმასსურა. მაგრამ ვა რომ ეგ იგრე
არ არის და ამას ქსივის და ამას გესტარის გლეხი
ჯერ ამ ხნად.

ვერ წარმოადგენ, მეთხველია, ამ ბეგრის გამო
რა ტანჯვას, რადგან, გრძელ-ტყეზის მათეულები ხოლმე
უბედურს გლეხს! ვერ წარმოადგენ რამდენს უს-
მართლობას იტანს, რომ სხვა გზას არა აქვს! გლეხ-
კაცობას ერთი ურემი რომ შეხვდეს ბეგრად, მის
დულშიმტკიცებოთ მიესებოთ ის ერთი ურემი ორად
და სამად უჯდება. აი, მაკალითერ, მოუვს ბმენის
მხრის მმართველს ამ და ამ სოფლის სასოგადოე-
ბამ ათი ურემი უნდა გამოიყვანოსო. ეს ბმენის მმარ-
თველიდამ გვადის ზრისტავსეად, ზრისტავიდამ მამ-
სხლასსეად და ამ გვადისგამ ზირანელი რიცხვი
ურძისა, როგორც თოფლის გუნდა, დიდებო და

დიდებო ვადრე მასწავს სოფლის სასოგადობამდე
ასე, რომ დემროს მადლობა უნდა შექწირას თუ
სოფელამდე ეს რაცხეო ოცს ურემსეად შედგა. რა
წადითი მოხდება სოლში ამ კვართ გარდაცვლა? ამის
ზსსუნი არ უნდა, ეგ ყველამ იცის. რისთვის გარდა-
ვლებას სოლში ათი ოცად? იმიტომ, ჩემო მეთხველია,
რომ ათი ურემი მართლ ბეგრასსეად ტავს და მასსეად
მეტი ვა თავს დასინის ფულით.

ეჭვ-აუღებელ სმუთებით იგეთი ერთი მაკალითი
ამ ბეგრის ბოროტ-მოქმედობის ერთი მხრასა, სა-
ცა, ამსეად მხრის მმართველს განსაკუთრებითი ყუ-
რადებოთ მაშინვეთ ვადგეო. ამ უნდაურის მხრის
სოფელში ამ მოკლე სმში მისულას ბმენის ბეგრას-
სეად ურმით გამოგვლისა, დღემებულს საწყადი
გლეხები, ცალკე სქილას ჭიოთ, ცალკე ეს უმძინ-
ლობა, რა უნდა ექმნათ? ადლოთ, დელოთ, ადორონი
ერთ რმდენიმე კაცო და გამოტყურობინათ მმართველ-
თან თავაინთი ჭიარის მოასხსენებლად. მისუღელეულს
მხრის სამმართველია—ფხვის შედამისა ურემ
აუღებული ქვა დახვედროდაო. ერთი ვადაც აქაური
წინათგანაი მოტყუებოდათ წინ, კეთის ვინაობა, შეე-
კანა ცალკე ოთახში, გამოკეთის და როცა შეკეთო
ამითი დარდი, თქვა: თქვენი თხოვნა მეტად მძიმე
აღსასრულებელია, ბეგრადამ ამომგება არ შეიძლება,
სხელემწიფო სამხედრო საქმეს. აი აქედ იხანი, იქით
ის წინათგანაი, როგორც ეთო კარბიკულიყვენ:
გლეხ-კაცებს 150—200 მ. უნდა მეთრმავთი ურ-
მის ბეგრის მაკაერ და ამით თავი დაეხსნათ. წა-
სულიყვენ სადღეობით, აკროფით ეს ფული, —რმდენს
თვითონ ესეი მეტს აესამდენს ქვრე-ოხერს და
ობოლს, ეგ შენ თითონ დთავლე მეთხველია—ჩა-
მოუტანთო, ჩემბრებინთ გამბრეკელისთვისო, მთე-
ლით აგობინებოთ და დაბრუნეულიყვენ შინ.

ესლა თუმცა დდიან ეს საწყლები იმ აგობინ-
ებოთი და იხანის მეტად ძვირად დაჯიჯდა იმ
ფულის და დავლებო და მოად ისეგ ბეგრად გავრე-
კეთო, ოღონდ ის ფული დაჯიბრუქეთო, მაგრამ სდა
არის დაბრუნება... სასწავლო ეს არის, რომ ის წინ-
ათგანაი ამ გლეხებს არწმუნეს თურმე „თქვენ ავი
თავით ბეგრასსეად, ბეგრას მომართველიცა გავითო,
რდად გინდოთ ხელმეორედ გასვლა.“ გლეხნი ვეფი-

ამ ჩვენში აწარმოებს გარს ერტვის ჩვენი ჯარი და სო-
ტარ ბათუმისაკენ გაემჯავრებულა, იქ კიდევ ოსმალები უგან
ისვენ და რუსია წინ მიდის.

— ამ ღერვალ-მაიორი ღორის მეღებოეი თარქუთ
მისულა სინს-გაღას ქალქშიე და თვით ქალქი და მს-
თან მის მაცხის 150 სოფელი თვითან ხალხს დოთ-
მია. ამ მაცხისი რუსის მმართველთა განუწყობათ. იქ
კიდევ ღუნასიკედ დასაღეთის რუსის ჯარის თარქუს
ბაღვანის გადასავალი დაუჭურა და ტუნასანა ჯარი ე-
დევ სოფლის გზა-ტრეციღლედ დაზღვარს.

— ამ სანუბო რუსის ზღვის მხედრობამ კიდევ ორი
სამძღო სანუბო წაიღის. 16 დეკემბერს ტუნდლის გემი
გონსტანტინე დამე მიწაწვრის ოსმალთა სომალდას და
ჭეშ სანუბო უფოტეპობა, მორე ნადმი ეი მომედარს.
სმარობაზედ ოსმალი დაფოტეპულან, სოლას დაუწ-
ყვით, მაგრამ ჩვენები გამოჭეპვან, სოგაერთი ნავი
ფოთშია მსგებობით მოსულა, სოგი ეი ჭეობითა ტუნ-
დლის-გემს ფონსტანტინეს წაუყვანა თანაო.

— 14 დეკემბერს კიდევ ტუნდლის-გემს «როსისა»
11-ს საითხედ სიესტრობალში მოსულა და თან მოუყუ-
ნის ოსმალთა სამ-ანძახი სომალდი «მუსლინა» შეიღასის
ჯარის კატვთა და ათის აფიცრთათ.

ს ა მ ა რ ი ვ ე ლ ლ

(ისტორიული ჭეცოგრაფიული გამოკვლევა)

I.

წინააღობა ისტორიისა.—სა დაიწყო სოფელი ე-
ტრიალიის წარმოცობისა.—რა ვიფიქრებ ტომსე ახალს
გამოკვლევით.

უგანასუნდის 20—30 წლის განმავლობაში უძვე-
ლესეს ტომებს, იმით შთამომავლობაზე დაფოტ-ტსოვ-
რებაზე ეკრძობის მსწავლენი სრულდებოთ: სახლ აწარს
დაადგინენ. ამ ტრადიციების სიფოტეპობა იმით აჭოთ ორი
ახალი ტომი მეტროპოლისა—ერთი შესწავლას ანუ შედ-
რებითი დინამიკისა და ახლეთრეცის ისტორიის წინა
დართობისა. ერთი შესწავლის საგანია გამოკვლევა ენისა,
იმის ფესვებისა და გრამმატიკის ფორმებისა, და
გარდა ამისა შედარება ერთის ენისა მეორეთთან, მეს-
მესთან და სხ. აქამდე შესწავლულია 800-მდე ენა და
ამ შესწავლამ ცხლად გვიჩვენა იმათი რომელს რომელ-
თანაა აჭეს ნათესავენი ვაჟობით. ახლდ ეს ენები და-
წაწავლულინი არიან მოდგმა-მოდგმად, ნათესავება ანუ
გვარება, გრუნებება და დიალექტებად. ენის თვისებისა

ანუ აგებულობისა მეტრ ულად მსოფლიო ენები, ძველი
და ახალი, ამოწვეტილინი და ცრავლენი, დაფოტეპობან
სამ მოდგმას ენება: ერთი მოდგმას შეადგენენ ის ენები,
რომელთ შორისაც ენის ფესვი ანუ ძირი შეადგენს
სიტყვას და უტრეკლად შობეს ურთი-ერთს დაკავშირ-
ებაში—ანსებითს სახელში, ზედ-მსოფლიმ, ნაცვალ-სახელ-
ში, ფიშნში, განკლადობაში და სხვა მათრე მოდგმის
როდულ სიტყვებში, რომელნიც შეიღვარებნ არიან, ეთჭობთ,
ოჩის თუ მეტის ფესვიდამ, ერთი ანუ ორი ამ ფესვთა-
განი უტრეკლად ეკება. მესამე მოდგმის ენებში ფესვი-
ბი ეფუტეპობან, რომ სწომარს სრულით ჰქარაგუნ თავის
სახათს და მნიშვნელობას. პირველ მოდგმას (ДИЕГОЛО-
ЖИЫЕ) ეკუთვნიან: ჩინური, ტიბეტური და სხ.; მეორე
მოდგმას (ПРИКЛЕПНЫЕ): იაპონური, ავსტრალიური, ნეგრუ-
ლი აფრიკაში, ამერიკის ენები, თურახელი, თავისის გრუნ-
ებით—ფინურთ, თურქულით, მსოფლიური, თურქუ-
სური, სამოკლური. მესამე მოდგმისანი (ФЛЕКТИВНЫЕ),
არაან შემდეგენ ენანი: ა) სემიტური თავისის გრუნებუ-
ბით—არამეო-ასირიულით (ხალდეური, სირიული და
ასირიული); სანახურით (ერსული და ფინიუ-
რი) და არახულით; ბ) ხამიტური, მისის გრუნ-
ებით—ეგვიპტური, ლიბიური და ეთიოპური;
გ) ინდო-ევროპული შემდეგის გრუნებით—არახულით
(გენდური, სპარსული, სომხური, ოსური, ქურთული,
ავახური), კელტური, ელდინური, ცელტური, გერ-
მანიული (გოთური, სკანდინავური, ჰეიმო-გერმანიული,
ჰეიმო-გერმანიული), სლავიური და ლტტური. ამ
ენების მოდგმით აგებულობაში არსებობს ისეთი განსხვავ-
ება, რომ სოგაერთი მიტროპოლი,—მოელი ახლად შუა-
და, რომელსაც ეკუთვნიან: შავ, დაწვინი და აგასისა;—
ამტიკავებურ ვითამც თვითოეული მოდგმა იქნა აღმო-
ცენილად ცალ-ცალკე სხვა და სხვა ადგელს, სხვა და სხვა
დროს. ამ საგანზე დიდი ზასიან და ენათმ. მთავალი
რე განსწენ დასაგეს; ეს ეი უმჯობესი ახლად, რომ
ლანგვისტავებრამ შესწავლამ იქამდე მიადწას, რომ არს
თუ ახლდის ის დედ-გან, რომელდამც აღმოცენდენ
ინდო-ევროპულის ნათესავეს ენები 1); რომელ ნათლად
აღმოცენიან ინდო-ევროპული უძველეს წინა-პართ ზერ-

1) Bibliothèque des sciences contemporaines—
La Linguistique par Ahel Havalabene Paris
1876198—208.

გული ადგილ-სადგომი, ჩვეულებანი, უფაგ-ცხოვრება, სარწმუნოებრივი მიდრეკილება, ურთი-ერთ-შორისი დამოკიდებულება და სს. 2) ერთის სიტყვით, განვითარებულის ლინგვისტის მკაჟ-მიუღწერის თქით უნს მიგვიძღვის დროების წყვედადში, ბუნით შორს, ვიდრე ასინიისა და ბანაღლის ლურსმბირვი ლიტერატურა, ვიდრე ეგვიპტის იეროგლიფური შერწლობა. ეს გვაგვიძღვის შერწმუნებლის სიტყვის ვაჭვით გაცნობრობის წინა-შართს და იქიდან იწუბოს თავის ცხოვრებას 3) 4.

იმევე სვანის, რომელსაც ჩვენ ზემოდ შევხებით, ზედი დასდო თვით ანსოლოგიაშიც. ამ სწავლის წყრობებს შეადგესი დედ-მამაში ჩამარსული განაშენიულებ ტომთ კვლი, ძველ ნახტრეუბში და სსაფლავებში დანუგლი მისი სსვა და სსვა ნაშთი და ნაწარმოეი. სსუ-ბუდურად ანსოლოგია ვერეთ შერწმუნებულა უფრო ძვრობის ნიადტეუ და ზოგერთს ზიის ადგილებუე. თუმიც უნდ ვთქვათ, რომ აქამოდე შეგროვალის მსხ-ღების შერწმობით იმან უვეე გავრებას ის ცხოვრება, რომელიც გნობრობის გავულის ბუნით ადრე ისტო-რიის დროამე. ამ ცხოვრებას ის სსვლეზეს სსმ სსუ-გუნეა: ნარველ-ს სსუუნის (каменный век) მოძი-ნარებაში ადამიანი აბაღ სარისსეუ დგას, სსმარბს მსოღოდ ჭვის სსმაუელს და აზრდს; მუორე სსუუნე (бронзовый век) წარმსტებაში შედის, ჭვის მცეორ სსმარბს თობებს; მესამე სსუუნე (железный век) წარმოგვიდგენს ისტორიულთ ვით დასწვისს: სსმარბ-ში შედის და გრწელდება რბინის აზრლი და სსვა და სსვა უფაგ-ცხოვრებასთვის სსპირა რბინეულებს. ოპრო და გრწელდე შევადრე იმბარბობდა. აქ უნდ მხედველობაში ვიგნობით, რომ თვითოჲდა სსუუნეულებ სსუუნეთაგანი შეიცვს დიდს დროთს სსვრწეს და აზ-ს წლევგანს დროს, როგორც სსზოგადად მიღებულან სიტყვას სსუ-გუნე; რომ თობების ვევედ ადამიანის მოდგმის და ნ-თესვს; რომელსაც ვი ძველადე უცნობრის და წარმსტე-ბს აღმოუჩინა, გვავლიდ აჭეს სსამევე სსუუნე, თუმიც სსვა და სსვა დროს, სსვა და სსვა ჭვეუნის მსარბში, რომ უანასიველს სსუუნეს ბოღო მოღლო სსავრბნეთში და

იტვლიაში ადრე, სსმრეთ-დასავლეთს ევროპაში იე. V—VII სსუე, და ჩრდილო-აღმოსავლეთს მსარბეში ვი ძე X—XI სსუე, ესე თე ჭრისტეს სარწმუნობის მიღებთ.

ამ გარდა როგორბთაც ესეიას და ანსოლოგის შერწმუნებთ, ავრთევე სსვა და სსვა ტომთ მესიერება-ში დანსეუელს განდამოცემთ სსდა სსვად—მენეი-რება უჩვენეს ძველ მოდგმთ ნორველ-დასწვის ადგილ-მამულს, რომელსაც შეადგენს ზემო ზიას, ანუ ვრწელი გვე-მადლობა, სიადამც მიამდინებეს დიდი მდინარე, ოთ-შტოდ დაყოფილი, ეს გვე-მადლობა არის ბოღო-რო ანუ ბუღელტავ; ეს ოთხნი შტონი აზრან: ინდოს, ჭველმინდი, ოპსუსი და ოპსარტო. ბოღოროს გვე-მად-ლობა ანუ ბატრბინი ევროთ ინდო-ევროპელების წინა-შარებს, ანოელებ 4) და მთი მეზობლად სსვრბეზდენ სსამტნი, სსემტნი და თურჩნელები. აქ; ანოელების დედ-მამულში, ვიდრე ისინი ერთმანეთს დაწმობრბობენენენით, იმთ ჭსტოდანთ მამის შერეშეება, სსვა-თესვა, გზის ვეობა, ვერგ-ჟსოვა, სსსლო-შინობა; ისინი სოვლი-დენენ თურძე სსმადე; სსმობდენენ სსსარბეულო მეტლ-ღებს და რბინის ცულებს შინ და გარეთ; ავრთევე ში-ნაურ ნორტუეებს—მროსს, ცსვარს, ძაღლს, ცსესს; მსდუგენენ ნათესობას და ჭორწინებას; ჭმობნილებდენენ თავიანი უფროსებს და ისენებდენენ უჩვენეს ანესას, რომელსაც სსვა და სსვა სსუელს უწოდდენენ.

ზემო-აზიისად გვაბნს ადამიანს თესლი სსვა და სსვა მსარეს. რ უნდ ფოფილიო მიწეზი? აქამოდე, აზიბას მერეივის ისტორიკოსი დრბუნე, ამ მოძრობის მიხესად მიანწლათ სსლხისს გამკვლეებს და მისი სურ-ვილი ნსოფიერობს ჭვეუნებას დაწერისა. რასაკვრეველს ერთი მიხესზოგანი ესეე თე; მარამ უნდ ვასსოვდეს, რომ აზილიამ ასეთის სსსწანეთი იწუბობდა მომარბა, ეს მომარბა შეიცვდა ისეთი სსმწვლეს სსლხისს, რომ უთიავრესი მიხეზი იმისი სსვა რამ უნდ ფოფი-ლიო. ჩვენ ვივით, რომ უუძველესის დროდამ აზიას შერწმობადედაე იბურთება. ამ ბურთებას დიდი გავლ-ნს აჭეს ბუნებაზედან და გაცხედან: ჭვა იდვლება ცო-ვლებს; მთელი მდინარეუბი შერება და სსუეება. ამ მოვ-

2) Francois Lennormant, Manuel d'Histoire Ancienne de l'Orient, Paris, 1869, II, 278—287.
3) Лекции по науке о языках, С.-Петербургъ 1865, стр. 19, 20.

4) როგორც ჭვეუნათ პირის მონათესავე ვეომეს აღმოუგლო ყრომბნობა ადგილები ზემო აზიბა, ამ სსუ უთანი მისი ინსოლოგო Lennorm., Man. d'Hist., II, 275—277.

დისები ახსენება ის უმთხვევ, რომ ღვიის მოძრავი მტრობენი, შერეული და შუფთობული, სტოკოპ-დნენ თავიანთ ადგილ-სადგომებს და მიწოდნენ იქით-კენ, სადაც იმთ წინ ედგათ უჩეთის ადგილები, ვიდრე მათი მისრე. 5) თავიანთ მოგზაურებაში იმთ თან გაჭმონ-დათ ძველი მამა-ზანური თქმულება, რომელიც დტო-ვებულის ქვეყნის თვისებას ანუ მოვლენას რამე მისაწვებ-სენ, მაგ. თქმულებს წარღვანსე, რომელიც შედეგ მარტო ებრავლებში არ ეყო გაგრელებული; ამათ გარდა ისინი იმ ჩვეულებასც მისდევდნენ, რა ჩვეულებასც მომაგლში მის-დევდნენ უღვინება და სულ-ბოლოს ამერეკლნი: ისინი ახად ქადაგებს, მდინარეებს, მთებს და ადგილ-მამულებს, სადაც ბნადრობას სდებდნენ, დროით თუ სამუდამოდ, იმ სახელებს აძლევდნენ, რომელნიც ძველს ადგილებს მოაგონებდნენ. ამ გვარად სშიზად მისდებოდა, რომ ერთი და იგივე სახელი მოგზაურობად ერთის მხრივად მთავრად და მესამედ.

სულ თავადპირველად გავიდნენ სემო ზვიადი სა-მიტინი და დაბანჯდნენ ზოგინი სხარსეთის უურეს ტა-რეშეო, ზოგინი ქაღვამი, ზოგინი ნილოსის მდინა-რეზე. სამიტებმა თათქმის ერთ დროს დაფუქსეს (4000 წლის წინ ქრისტეს შობამდე) სამეფოება ბაბილონში და ეგვიპტეში. თათქმის იმევე დროს დიმიტენ თურანელნი; ერთმა იმათმა ნაწილმა გაიარა კასპიის ზღვის ჩრდილო-მხარე და მიჭმართა მდებრე ზვიადს და ეკრბას; დანაშ-თენსა ნაწილმა მიჭმართა სამხრეთისკენ, გდაიარა ინდო-ქვეშის მთა და დასასლად ინდოეთის სასლვრად — ატრა-პატენში (ადრეუკავანი), ატრშიაში და მდებრე ზვიადი, ამ დროს სემიტინი და არიელი ბნადრობდნენ ჟერ ისევე თავის სამშობლოში: იმთ ეპოლეობათ იქში 3000 წლით ქრისტეს წინად. სემიტინი მიჭმუნენ თავიან-თის მონათესავე სამიტების ნავადს და დეუგე მარდნს იმთ, ბოლოს კი იმადვარს და დამონაგებს ანუ ამოსწვი-ტეს იგინი ქაღვამი, ასირიაში, შალსტანში და ანაბატანში. არიელთ მონათესავეთა შორის პირველნი შუიძნენ კელტნი: იმათი ცსა იდრა კასპიის სამხრეთით საქართვლოზე და აღზანაზე (დავლტანსე). შკვი-ზღვის ჩრდილო მხარისკენ და დურნით ეგრბისკენ; ირანიელნი გაემგზავრნენ ზოგინი ინდოეთისკენ,

ზოგინი მიდიისკენ და სხარსეთისკენ და 2500 წლით ქრისტეს წინად მათ დაამეს პირველი ბანი-ლონის იმპერია, ბოლოს გაკვეთულს კვლს გაჭმუნენ; ჟერ ტრანიელინი, მსუყან სლვანიანი. იმთ კი-მანნი იბინადრეს სკვითების მხარეში ვიდრე ეერბისკენ გა-წვედნენ ტანასით, თირასით და ისტურით ჭმუქამდე; ეს უკანსეული მოძრება უნდა მომადარეო პირველს საუკუნეში ქრისტეს შობის წინ, რადგანაც აქქსანდრე-მაკედონელის დროს (336—324) მათ ეპურათ დიდი-სიგრევე შავისზღვიადმ მოკიდებული რენიმდე და ბალ-ტის ზღვიამდე.

თავად-პირველად ცხოვრების წარმატების ცსას და-აგდა ორი ქვეყნის: ეგვიპტე და ბაბილონი. ამ ქვეყნებ-ში დამყარდა სახელმწიფო წესი და სასაზოგადო წეობი-ლება; ადევრდა სხვს და სხვს ეგვარი ხელმეფის და სწავ-ლა-მცნიერება, რომელიც იქიდანვე გაგრეულდა ასირიაში, თინიოშია, მდებრე-ზვიადში და სს. ესევე უნდა შვე-ნიშნოთ, რომ სულ ძველად იმსარებოდა ორ-ეგვარი საშ-წოდლო ნიშნები: იეროგლიფური ანუ იდეოგრაფიუ-ლი და ლინსემბრიკი. პირველი შეადგენდა მისტ-რობას; ესე იგი წარმოადგენდა იმ აზრებს ანუ სავსებს, რომელთ წარმოდგენას ჭსურდათ, მაგალითად 1 ნიშნად მსეს, 2-მთავრეს. მეორეც თავისის ფარმით მიემგავ-სებოდა ისმს ანუ ლურსმისს; ამისთვისაც ეწოდება იმას ლურსმებრივი წესად. ლურსმებრივი ნიშნები წარმო-ადგენდნენ მხოლოდ სიტყვის მარცვლებს, და არა სლოებს. იეროგლიფურის ნიშნებს მხარობდნენ იდეოტელნი და ლურსმებრის ბაბილონ-ასირიელინი, მიდიელინი და სხარსელნი. ზოგიერთნი ამტკიცებენ ვითამც ამ უკა-ნასსეულას მომეონნი იფუნენ თურანელინი, რომელთაც ის შემოუტრნათ სემო-ზვიადამ ბაბილონში. სამწოდლო ნიშ-ნების წარმატებას მიწერენ ქანნიკელო, ესე იგი თინი-კოლო, რომელიც შედეგე გადმოსხლდების პირველის სამშობლოდამ, თავიანთის მონათესავე ებრავლებათურთ ჟერ ბინადრობდნენ სხარსეთის უურეს ვიდეებში, და შედეგე დამეიდრდნენ თვითონი საშუალო-ზღვის აღ-მოსავლეთი ნაბიშე, ებრაველი კი მესაზოტეობაში. იგი-ნიველებმა გაგრეველეს ეს ნიშნები ეველას; სადაც იგი-ისინი, როგორც ზღვის-მაგალინი, ადგილ-მიდემობდნენ. ეს ნიშნები შეადგენენ ადგილიც ანუ ჩემეპურად ანბანს,

5) История умственного развития Европы, С.-Петербургъ 1865, I, 24—28.

რომლის შემწრობითაც გამოისატება ურეულიც სხო, უხ-
მო თუ ხმოვანი¹⁾.

აქ, ჩვენის პართი, ურეულიც არ იქნება განცხს-
ლურათ ის სხასათი, რომელთაც განიათარდენენ ეგვიპტე-
ტა და აზიონდინ და ამასთანავე კუჩენათ ის ძლავ;
რომელიც ასლავს მტენიერებად ამოქანის იმთ გამოკველ-
ვძო, აი რას ამბობს ამ სავსაზე ჩვენის დროის მიმარ-
თულებას ისტორიკოსთაგანი, თანასუფა ლენორმანი. მკე-
ლის ცივალიზციის წარმომადგენელი ტომებში ამ სსე-
ვარის სავუჩის წინად უადმსტუბულებს დირს-სხსოვარ
ხალსებუად ჭხადდენ მსოფლივ ბერძენებს და რომაელებს,
არ ფიქრობდენ, რომ გარეშე საბერძენეთის და იტა-
ლიის უოფილიოთ სხვა ვინმე დირსი ისტორიისურად-
ლების, თუცა იცოდნენ, რომ ამ სავრცელად, რომე-
ლივ მიკვარებს ნილოსის და ინდუსის შორის, დაასე-
ბული იყო რომოტორთაც ფართო პის ცივალიზციისა;
აგრეთვე სსეფმითეობათი ისეთის სხასატო ჭლავებით,
რომელიც სიფრთით გადარეკტობდენ ხლავალებს დედ-
აქლავებს ევროპასს და ისეთის საშუაფო ჰლავებით
ანუ სსახსლავებით, რომელიც სიმადლოთ და შექეულ-
ბით არ დეუარბობდენ ჩვენის კორბლების სსახსლავებს.
იცოდნენ მოგსაუგების შემწრობით, რომ იქ უღაბურთ
აღლიებთ და მდინარეების ნაბურები სავუს დაბოჯების
ხარტეებით; ესე იგი ტაბრებით, პირამიდებით; სხვა და
სხვა გვარის ძეგლებით და მათის უჩსაურის წარწერებით—
ეს ყველა იცოდნენ, მაგრამ იმთ თვალში მანინ ჟერ
წყვედილთ იყო გარემოტრული.

ასლად სავე სხვა მდგომარებაშია. ბოლოს დროს ევრო-
პის მიფლიკლორას და ვალეუნი თითქმის მთელს დედ-მსა-
სე გავრცელდა. ეს შემსხვევა იყო მიხემა; რომელთაც
სწავლის წარმატების სახეგადოდა აგრეთვე ძველისა და
შუბელქის საუჩენობებს გამოკველავს. უბირველების
დროების შესწავლას იწყეს ეგვიპტით. თავდაპირველად
შემმოლოონამ (დღის ნათელიონის დროს) ავლოავ ის
ფარდა, რომელიც ჭიფარად იეროლიოფურს მწერლობას
გვიპტისას. მტენიერებას გავლა ვარი ისტორიული სხ-
ურებისა. ნილოსის ვავა-ლელებს მთელს საგრეტზე გ-

მომიებულ იქმნა ძველი ძეგლები და ამ ლელებს ცხ-
დად დავანსხვებს მოქმედებანი იფარებენისა, რომელიც
წყვედილის დროიდან ჭიხარბუენენ თავის ქვესსა. ამ
წყვედილის ვარბოვებებენ თითქმის 4000 წლის გან-
აღობის მიფლობენი გვიპტისასი. ასლად ჩვენ ვიცით
იმათის დროს სედავრება; სახარსიტრეტორო, სსეკვლავბრ-
ტო და სსამსატორო; ვიცით, რომ გარდა პირველთ
თავებისნიცმას, იქ სუთეფად სამტენიერო ჰლავება, რ-
მელიც ჩვენის შემოქმედად ჭხადდა ერთ ლეობასს. ას-
ლად ნათარგმანი და ითარგმნება იმით უმთავრესი ლი-
ტრატურა, რომელიც თავისი დაწესით მიკესავსება
ეგრავლს სამლოთ მწერლობას. ერთის სიტყვით; გვი-
პტმა დაჰარას შესავერი ავლიო მოლოლიო ისტორია-
ში და ასლად ჩვენ შევებდინ მთაუთსრათ მისი მატანე
მისსვე წმადლეღას და იან-მედაროე წყარობზე დამა-
რებული, მოლოტრათ ისე, რომორც წინდელის დროს
უოფი-ცსოვარებას.

ასსიონის ისტორიის აღდგენა უფრო გასარცრი
იყო. ნინევიამ და აზიონდინს არ დასტოვეს დედ-მსა-
სე პირად, რომელთაც ფივრიდამ (გვიპტეში) დიდ-დიდის
ზომის ნაშობი. იქ მოვსაურთ პოულობს მსოფლი-
გორა-გორბ გროვს ნანგრევებისს. ჭიხარბუენენ, რომ
სავუჩოად დასომეელით ურელიოე ვვლი მესოპოტამის
ცივილიზაციისა; მაგრამ, ჩვენად სსეუკოდა, სსამამ მე-
ნიტმა, ბოტტამ, ლეიარდა და ლოლოუსმას სრული ნ-
თელი მოჭიფინეს მშენიერის სეკვლავტურას ჭლავასს და
ასსინისას. იმთ ჰლავტო ჩუჭერთობამას სროფი შეს-
ესე; ისინი წარმოკვდენენ ასსინო-ჰლავის შეუკე-
ლის და იმთვან წარტეკეპულთ ტომით. აქ სედავთ იმ პართი,
რომელთაც სახარელს თვისებაებს ცხოვლად ებიჰსატენ
ეგრავლთ წინასწარ-მეტეკენი. აქ ევლით იმ ბტეებს, რ-
მელიც ქვეშე, ერთის წინასწარმეტეკელის თქმით, ტომის
გროვანი მიმდინარეობდენ, რომელთაც მდინარენი. აი
ის კერებებ, მშენიერის სედავრებისა, რომელიც იზი-
დავდენ და ავდებდენ იელოავს დამსარბულს ისრადს.
აი თვით უოფი-ცხოვრება ასსინიელებისა, მრავალ სე-
რათებად წარმოდგენილია: იმითი სსელოიერო ცერემონია-
თი, იმითი მდინარი ჩუქვლებათი, იმითი სსახლის მორ-
თულობა და შიართვის ვაჭობა; აი იმთთ ღაშქრობებ,
ცხე-სამიტრებებს იერში და ზედუდე-კვდელების დამარ-
ლებელი მამონები.

¹⁾ ამ სავსაზე იხილეთ გრევილი და მშენიერი მსოფლიის
Alphabetum უჩსეუ ლენორმანის—Dictionnaire des
antiquités Grecques et Romains par Daremberg
et Saglio, p. 148—218.

„მრავალი პაპილიონა-სისიონის შენობაჲ, რომელი ბივ გი ამოსთროლია მიწის გულადამ, შეიქმნათ მრავალტარის წარწყმეობით. ან კვანთი, რომ ეს მწერლობა, უგნაურის თვისების; ოღვიჲ გამოკვეთულიო; მავრამ იმსივ სძლია ახლანდელის მტრადამ მტენიერებისამ. ღმრსმკობრის მწერლობის გამობიესს შეუღგინ ინგლისელი რვალინსონია ნეკიე ჭინი და ფრანციელი ომპერტი და ახლად ჩვენ იმათის შეიწრობითიკითხულობთ ქაღალდი-ასიონის სრონიკებს, რომელინც წარწყერილი აზრან მარმარაღებზე და შედუღებულის გირის ფიგურებზე და რომელინც შეიგნენ მათიძვირუ ნაშაობას ვნტელს მითხრობაეუს იმათ გაღაშქრებაზე და ქვეყნების დაწყობაზე, აგრეთვე მათს უღმობელს ხსიათაზე. ზოგაერთი ეს მწერლობა შეეხება იმ შეთხვევატან, რომელთაც მითხსენებს პიბლია და იმათი შეთანსწორებეს ნამდვილ გვიმტიკებს უგუჭელს ტუშმარტიუბას სამდითა სიტარიისას. ასისიონ-ასიონიანის დროს შესწავლამ მოჭიფინა სხევი თვით ცივილიზაციის დასაწყისის და იმის მიმდინარეობას. შეუძლეული იყო, რომ ამ ტარბ ბოწყინკავე კულტურას სამუდამოდ შემწვიდეულიყო მათს სამზღვრებში მართლ და ცხადია, რომ მათი სწავლა-სელონიება მიჰყოლია მათის სამხედრო მსჯელდობის ვგლად და გავრცელებულა ადმისაციკონად და ჩრდილოთად, მინდამ და სპარსეთში, სადაც შეუთვისებათ იჩნდულებს ასმენიდეებს დროს. ამას წინადა საბერძნეთის სელონიების წყაროდ მიანდათ გვიმტიკო; მავრამ ანა: ახლად ამ წყაროდ უნდა ესადავოთ ნიბევის. პაპილიონ-ასიონის გავლენას მოჭიფინა სინიას, მცირე აზიას და საშუალო ზღვის გუნდებს; ბერძნების ქალაქებამდე, რომელინც შვაი-ზღვის პირად ჭყვიანდენ, ის შესულა თვით ევლიონის ტომის სამდელდებულში, და ამ გავრდა საბერძნეთის სკულდებტარებს მავალითად და ნიშნულა ჭქონიათ პაპილიონ-ასიონიელთს სანსამტიკოთ. მცირე ასიონიად ეს სკლონიება დიდის მდსოვრებოთ შეუტრანათ იტალიაში, სადაც მას დაუღვია სახეუმელო ეტრონიის ცივილიზაციისა, რომელიწყადც შემდებ შექმნიულა რომის დიდობა 1).“

(შეძლება აქა...)

ი ა ზ უ ნ დ ი მ ა რ ი ა ს ტ უ ა რ ტ ი ს ნ ა

(შეძლება *)

II.

— მას აჩუთ რაც შე და შენ, ფრანსისკო, გაგუორადით ერთმანეთს, შენ ერთსულებ ან გოკითხივარ, ერთსულებ ან მოკესურებიათ შეტეკუო ჩემი ამაჯი, — უთხრა ლულოკო დეკელიონმა თავის მძას მამა კიზიანესს, როცა მარტო ი დარჩნენ.

უთნის ეს და თვალი თვალში გაუფრა. დიდად მოწადინებული იყო ეპოვნნ თავის მამის მინდელი რამ ნიშანი გონიობის და წარსულისაგმი გულის ტვივილისა. ამ წაღილმა უქმად არ ჩაუთრა. მისხუტებულის სასე არ გამომეტეკელებდა უგულოებას, გულგონილობას, თოქტურ ზედ გი ეტყრა, რომ მე საჭაობი არა ვარო. სასეყრად ცხადად იყო გამოსატული ეს აზრო: თთქენის ქვეყნის ჩემი ადარ არის, ესდა ჩემი სხვაა, მავრამ მე შემიძლიან კადვე უაჲ მივისელო წარსულზედ მარტო შენის სიყვარულის გამო, ბ რ მოსაზონის დმიდლმა გამოჩტოქტ, რომ მძასდმი გულის-ტვივილი ვერ კადვე არ დაჭყნრევის; მავრამ მე გულის-ტვივილს ავლდა ის სათოთობა, რომელიც მარტო მამის ოქმუნება სოღმი, როცა თვის-ტომიი განუმორწუნლად არიან და ლხისს თუ შენის ტუსეუმიტლად ურთიერთს უხარბერენ.

— შენ ჭსდღებო, მიუგო მამა-კიზიანემ თავისის დევილის ნიათ, რომელითაც დიდა ხანია არ ელაზნარეს: — მე შენს ამაჯას აქაღ-თქაღმ ეტოთბულობდი და გიცი, რომ შენ აქამომდეც სელმწიფის კარის-კაცთა შორის ხარ და თვით კარლიც შენი მწკალდობლია. ამას გარდა ისიც გიცი, რომ შენ არსეფრბი არა ხარ გამიგვილიო. სწორად გითხრა, ამას გარე არცა მჭინად სურვილი შე-მეტიყო ჩამე. თუ შენთვის საჭარო ოქმუნება ჩემი სხვაა, ბედი უსათოვდ შეტეგობიად და ერთმანეთს ვინს-ხულებდით საჯაოს. ან ამასედა მე გულებავთრებული გიყვ და რომ გოვრდ სედავ არც მოვეტეკვლი: ან შენ აქ ხარ, დეც აქ დატეხი.

— ნუ თუ შენ არა გაჭეს სურვილი, არა გაჭეს საჭიროება მავს გარე შეტეკუო კადვე სხვა რამ? ნუ თუ თავის დღეში ადარ გადავლეუთ თვალს ამ ქვეყნის ცხოვრებას, რომელსაც შენ გამოკესლემე? ფრანსისკო! ნუ თუ მისგან, რაც შენ იყავ, ადარს შეტრჩხ რა? ნუ თუ გოვრდისფერი დაეწვიება მიათა?

1) Lenorm, Man. d' Hist., I, I—XVI.

ლუდოგივი ლაზარკობად დიდის ღირსებით, წინასწარი და სასამარო სმით.

— მე, ცანკრძო სიტყვა ლუდოგივი: მნელი მცხვე-რობა გვიპოვებ, რომ შენ მინსე და შინთვის რევერენციამ მჯიჟია. თუცა მე ვინც შენ ბერ-მონასხინის ხარ, მაგრამ მე შენს გონს რევერენციამ როგორც მძის და არა როგორც ბერ-მონასხინის.

მოსურებულს კონრინის სხე შეეცალა და მის დიდეს დაეკუთნა სთითი გუღმ-ტვიფივულება როცა თვალის გავსურება მძის და მომხმინს სახეგური, რომელიც მძის ლაზარკის ემსწილდა.

— ლუდოგივი, მიჯო კონრინის: ის ჭსუბობა, რომ მე მოგულუბე მძითა და ბერ-მონასხინათ. დამიჯურებ უკუთისა იშინება. ერთი მანებუ, როგორც გემოარე ეს მგულუბა და როგორც დამმთომე და მოჭმობადი ბერ-მონასხინის დამიჯურებ, რომ ბარბუმი თავი მოგამეუ-და შენ! ამისთანა გზახედი ბერი შომა, ბერი დაბ-გოლუბა, ღამიანის კერავითი გიბრთვება ხოლმე და ილაღება. მე როგორც შენ გინობ, მარტო შიშს არ მოჟიღებია ხოლმე.

— მე აქ სოცადგინის ხომადლით მოკვიდ ბოზრ-დამ. კითხვით-მარტოვე გვამინ ამ ულადურის კუხმულის: ერთით მანტ ჭკანან ღამიანს—ღინის გულო იცანი და ჩემი დავინა მოჭმობათ. მე წამადგინეს იმ ხომადდეს უფროსის წინაშე, რომელიც აქ მოადლოცა; მეც ჩაკვიდ და წამოვედი. კერავითი მგულუბა გემანდა, რამდენ-ჯერმე პირი ღებადგა და ღებადგა ზღვა. ხოლო მე მსკანეს ბგენს არის დავადგა: უკუღებე ჩემი იფიქრი და წადილა იმ სახეზედ იყო მამრთული, რომლის გამოც მე აქ მოგულუბებ და რომლის გამოთვე მე უფრო გუ-ლი მგულუბობა ვიდრე წინ მომიქლას.

— რომ! ვიდრე სხვა მგულუბობაც? სათი, ჩემო ძიმა?

— უგლადურის შეიტკობა თავის დროზედ. რაცა ზღვის ბირეს გემოვედით, ხომადდეს უფროსის მიშობა და ცხინი და წინამიღობადაც. მე შეეკვიდ ცხინსეც და წამოვედი. სამაკელი გზა უფადეს ზღვის ბირდასი აქამოვედი. ამისთანა მიურ-გულუბით ადგობდა ამისთანა ულ-ბური არ-ბურ ჩემს ხალციხეზემ არ მინასავს. მაგრამ სცა შედეგად მინდა წასვლა, იქ უფრო მნელი და სამშინ გზებში იშინებანი; მურე იმისთანანი, რომელნიც არც ამის-

თანს სთიქლა ადგილს მიჭადან და არც ამისთან სი-სარულით დანგუდრდას. თუცა ეს თქვინი გზა გვეთი მნელი საგლეობა, მაგრამ თითი ბუნება გი მოხეიბობი რამ არის ამ უადგურობით და დაბურვილებითა. ერთის ბეჭვის მგულუბაა არც აქვეს ჩვენს მადლანს სთიფრანკეთ-თან. უადგობად, დამიჯურება: მე სთიფრანკეთი ჩვენობით არ უნდა მესხენება, იმიტომ რომ ბერ-მონასხინის არც აქვეს სამშობლოა, არც აქვეს ტრფივდება არადრისა ბიერე მვე-ფანასედე.

— ეკ ტუფლია, ლუდოგივი! უფრო მართალი იქმნე-ბა, ჭსუბება, რომ მიველი ქვენიერობა სცა გი დამიანხი იტანებება და ცხოვრობს, სულ სამშობლოა ბერ-მონასხინის და მთელი გარ-ტომი გავლობობისა მისი მქებია არანი.

— ჭსუბება გრება; მაგში ბასის არ გავაწევი, უზ-სუნა უმტროსში მშმი, რომელსაც გაუჭნა სახეზედ ღამი-ლი და ღამილის მაგეორ მოკვლეინს ღრმ მჭუნება; მე ვერ მიტოქმის, რომ ეს ქვეყანა ჩემთვის სანატრელი სადგური იყო; ეს ქვეყანა ჩემიანც არ თსოულადრეს უსასტიკის ბრძობადას. თფრანკები მე სმინდა მოსხულის ფიქრად, რომ ბუღია, რომელსაც დავცხოვრე ჩემი რა-ბით, შენ ფრმა და მე მუჟუ მოკვარა; ბენინდამვე დეინს დამიწეო მი?

— და არა მე? ჭკითის უფროსში მშმი ღამილითა.

— იგონის მივერს ვიტყვი და ვერც სხვა იტყვის ქვეყანასედე. შენ ისეთი თავდატრფილი იყავი უკვილს წითის, რომი ვერაინ ვერის შეტრფობდა. ქვეყანაში ამბობენ, რომ შქის ბარდა არის ვიდრე ერთი არსება, რომელსაც იცის რამ მიკვირბა და ამისინების თავი მანსატრეში უბრწეინ-გლესს, უგლადსთის სანტრფივადოს და უფულ ფერში ბედნიერს გზავის თრანს-სეცა დე ვადრისა.

— არ შქიძლება გვითხარ სახელი იმ არსებების? ჭკითის ბერ-მონასხინის და სძა უფროსად შამისა და ცხინობის მოკვირეობისა გამო.

— მარტობიტა, დეადრფილი ნაჭრისა, მოსურების გიღობა და დაიწეო ველზე ლაზარკოვი გულ დამიჭედელით:

— მაგშიად ქვეყანა ისე მტყუნია, როგორც სხვა უფულ ფერში, ჩემის იფიქრით. მაგრამ დრე წითის-სე-ფელმა თავისი დადბრები ჭსინხსა, დავინებთ მს თავი. ის ჭსუბობა, ისევე შქის თავსედე ვიღაზარკოვი და იმ

საქმესად, რომელმაც შენ აქ მოგიყვანა. ჩვენამდინამც მიაღწია სმამ, რომ შარბისის მივისი კარს მოუწადინებოდა ერთ-ერთს ბატონიშვილს დამსწეროს ჟვარი ელსახედ დალოფავსოდ. ნუ თუ ასეუის ბატონიშვილი, ანუ აღან-სონისა გზავნან შენ იმისათვის, რომ აჭაურის მივისი კარს ვითარება შეიტყუა? ნუ თუ ამისთანა მსიქლი და გქელი გზავნის დამტრო მაგისათვის?

მამა-კიბრანე ივდა ჭეის გქელს საქმედ, რომელიც კვლავსად იფო მიდგმული და მხოლოდ ესლას შექტყო, რომ დანახვამ მისი უფრადლება მიიქცივა. აჭამოდე გი მის სახეს, მის მხარ-მოხარს, მის ქრეკას და სმას უნდა დაუჭერბინას მისი უმცროსი მამა, რომ უფოელი იფერი, რც უფოელი და რც გადსელები მამა-კიბრანისცს—სამედიდოდ დაუმარსავს.

უფორ დათქვბულის ცნობის მოყვარობით, ვიდრე გულ-შემატვიფარის მოხარულიბით მამა-კიბრანი თაღს ადგენებ და თავის მმას, როცა იგი ბოლთასს ჭსტკედ იმ ბატონ თათსში და დანარკობდა მსთან იმ მსურვალბით, რომელიც იშავითად სქმნადა ამ კვლავს შორის.

— ფრანდისე, შენ ისიდა ჭხტე გი წილან, ჩემამდიც, სმამ მოწაფია, რომ შენ ისევე ის სარ, რც იფავია, ანარგობს არ გაცირველიდანო. ვინ მოტობსა ჩემსედ გუ ამავია, არ ვიცი, მაგრამ ვისცე გი ეკ უთქვავს, მარ-თალი უთქვავს. სოლო ცთხოვ, ნუ მიუჭრებ შე ეკეთის გამიცვისავის თავლიათ.

— ეკ განვიცხვ გი არ არის, გულის ტკივლია, ჩემო მამა!

— ეკ გი მისადება,—შენ ნება გქავს ჩემდამი გულის ტკივილი იფონია. მამა ჩემო, მე იმისათვის გი არ მოგუსლავარ აჭ, რომ ვამბო ჩემის სიყვარულის ისტორია; ეკ ისტორია მსურვანს-ჭეოფის შენს უმარებას. არა, მე შენ თავს არ მოგავჩქერ და არ მოგიყვები ამბავს, რა იქველი მქონია და რა მსურვარება გამომავლია. სულ ერთია,—შენ სხამ არც ერთს შეიტენებ და არც მორესს. მე მარტო იმის გაუწევე, რა საქმის ქმნაღ განმინარსავს და მარტო იმისათვის გაუწევე, რომ თუ ვინცობაა მე შედ გადევნე ამ საქმეს, თუ შედ შეგაგვიდა ჩემს განზრდას სულს, შენ იცოდე, რომ მე მოკვდები და თავი დავდე ჩემის ჩანებლობის მოვალეობის აღსრულებისათვის.

— ეკ შენი განზრდასული საქმი შოტვანდის დედოფლის სასარკველოდ გვისიარნის განს! დამისს ვამარინანე ტანსარება.

— დადა, ეკ საქმი გსრად ამიდა იმის სასარკველოდ, რომელსაც ბუდმაც და ბუდნიერებამაც უდალარა, იმის სასარკველოდ რომელსაც გული ელავს ინტლის სახეობით. უფო. ამის სარ-სასილეს კახიან, მაგრამ მისთვის გი სამეურობალია, გულსაკვადავი და შეუფერებელი სახეობალი.

— ეკ გი დამივიწდა, რომ მან თვითონ დამსტოვა თავისნი გულმესტკივარნი მამის, როცა იტინი გარს ქვიგენენ და მისამ გრნებით სასე სიტყურფე მრავლი დამანნი დღეუბს. ლუდოვიკი, მე დიდი სნის გამოკითხოვე უოკელს მას, რც გი შეადგეს დედა-გვის თვითრეულბობას, სიკვლეურს და თალო-მაქცობას. შენ ერთი ეს მითხარ: შენ როგორ გიმცვროდა იგი იმ აღარნიდელ ხანებში, როცა შენ, ვერ კიდევ ბაშეა, მივოყვანეს სასახლეში და როცა შენ დაგქრად იმისი უყვილეობი და ვინჯლია? ვერ კიდევ მამინ ჩემდამი ზოგიერთობს რამ მოაწინა და...

— როგორ მიქცეოდა? წამობისა ლუდოვიკმა დიდის პილეგობით:—იგი მიქცევოდა ისე, როგორც დედოფალი თავის მხარს, ისე როგორც დედა-კაცი, რომელიც სიტყურფით და მიქცეობით ნამდვილი დედოფალია. იგი ანით უფორ ძღვარია ვიდრე მით, რომ რაგინ გავრგვიანას ბატონისა და მესამეს გვირგვინსედაც სეაწიფება და საპროფი მიუძღვის. მის თაღთსა წინაშე ვითომ მე რთ ვიყუ მქტი მრავალ სხვასედ, რომელიც მისის დიდილის სისიფი სულდგმულბოდნენ? განს მისი ზიჯლია, რომ ისეთი გრწებით სასე სიტყურფე მიწინა დმარის? განს თვითონ უფორ დიდა ტანჯავს არ უნდა ყოფილიყო, რავი იცოდ, რომ მის მისხეულის იმისთვის სიყვლიდ ბედნიერებათ მამინდა, მასთან ასლოდ ყოფნი:— უმადლეხს ტრატრებათ ამ ქვენიერობასედ. შენ განსიცი იგი, ფრანდისე! განსიცი, იგი ვერ კიდევ ასაღვანდა დედოფლით ბნანდობდა და მე თავის ბატონს მხლებელს, ისე მიფრთხილდებოდა, რომ თავის გულსავანდა ბიასაც გი ნებას არ ახლევდა ჩემთვის ეწეინიბინას რამე? მამინ ჩვენ უველანი ძლიან ასაღვანდანი ვიყავით, თითქმის სულ ემარეობით. მას გი, ჩემის დედოფალს მამინ საჭრ-მოც ჭვესად ახრეული. ელდა ჩვენ რადანი ვართ? იმ ბუნნიერ ბრწეულისე დროთავნ რა შეცნას შენ,—ეკ მარტო შენ იცი და სხვამ არაინ. მე გი, მე მომიწინადა

յի սիրողները, քվար անուխն աս յսիսհրաւոր, յարարու
 ւի ճակատ, թուց ար թուցիս անաչի օմ ի Սիւնիարիս ճու
 ճուսցիսն. Միւսն օր թուցիս հիւսնալու յոյս յարարս ի սա
 իսն, թուցիսն ի սիւնիարիսն միս, ի սիւնիարիսն ի սիւնիարիսն
 և, սիւնիարիսն և թուցիսն անաչիս ճուսնիսն. զի թուցիսն
 միսն ի սիւնիարիսն ի սիւնիարիսն անաչիսն օր թուցիսն ի սիւնիարիսն
 և, թուցիսն միսն ի սիւնիարիսն անաչիսն օր թուցիսն ի սիւնիարիսն
 նիս, և թուցիսն միսն ի սիւնիարիսն անաչիսն օր թուցիսն ի սիւնիարիսն

— Ի՞նչ թուցիսն ի սիւնիարիսն, թուցիսն ի սիւնիարիսն, թուցիսն
 միսն ի սիւնիարիսն և թուցիսն միսն ի սիւնիարիսն անաչիսն օր թուցիսն ի սիւնիարիսն

— Ի՞նչ թուցիսն ի սիւնիարիսն, թուցիսն ի սիւնիարիսն, թուցիսն ի սիւնիարիսն
 թուցիսն ի սիւնիարիսն և թուցիսն միսն ի սիւնիարիսն անաչիսն օր թուցիսն ի սիւնիարիսն

— Ի՞նչ թուցիսն ի սիւնիարիսն, թուցիսն ի սիւնիարիսն, թուցիսն ի սիւնիարիսն
 թուցիսն ի սիւնիարիսն և թուցիսն միսն ի սիւնիարիսն անաչիսն օր թուցիսն ի սիւնիարիսն

և սիւնիարիսն թուցիսն ի սիւնիարիսն և թուցիսն միսն ի սիւնիարիսն անաչիսն օր թուցիսն ի սիւնիարիսն

— Ի՞նչ թուցիսն ի սիւնիարիսն, թուցիսն ի սիւնիարիսն, թուցիսն ի սիւնիարիսն
 թուցիսն ի սիւնիարիսն և թուցիսն միսն ի սիւնիարիսն անաչիսն օր թուցիսն ի սիւնիարիսն

Ի՞նչ թուցիսն ի սիւնիարիսն, թուցիսն ի սիւնիարիսն, թուցիսն ի սիւնիարիսն

— Ի՞նչ թուցիսն ի սիւնիարիսն, թուցիսն ի սիւնիարիսն, թուցիսն ի սիւնիարիսն
 թուցիսն ի սիւնիարիսն և թուցիսն միսն ի սիւնիարիսն անաչիսն օր թուցիսն ի սիւնիարիսն

— Ի՞նչ թուցիսն ի սիւնիարիսն, թուցիսն ի սիւնիարիսն, թուցիսն ի սիւնիարիսն
 թուցիսն ի սիւնիարիսն և թուցիսն միսն ի սիւնիարիսն անաչիսն օր թուցիսն ի սիւնիարիսն

ნე შეიწყოს. ამის მეტი სხვა მე არ ვიცი რა. მე მწამს რომ იგი ისე უზინგო და უცოდველია, როგორც შიშვენიერია; მე მწამს, რომ მის წინაშე ჟღერან იმოდენად ქსტუტთან; რასდაწინადაც იგი იმთავად უფრო მას დასწავას, უფრო უკეთესია. მაგრამ თუნდა მისდამი ეს წმინდის არა მოწინაა, მაინც იმის გულისთვის იმასვე ვეძებოდი, რის ქონდა ამ ვამდ მინდა. მარტო ამ რიგად შესისა მყოფელობა რიანდობის შატონებისა და ერთგულებისა.

მამა-კანონიანე მძის გაშუქვისა სული, თათქო ეთუ დატყავთ, რომ თავა შიკავას და მეტე უთისა დიდის მწყურსებათა:

— მე შენისა რომ შინ ის ეკმართება, რაც და მროვიათ ყოველთ ტრეპ-მწილთა, რომლინიც კი მის მსგეში გასძეულან, სიტუარფის და სიყველეცეს აქოს ისეთი ძალა, რომელიც სხმბრთაც არ ქსწერენიათ გულთა მს. ლაგებს. იმ შექნიერს დედა-ვარცს ყოველთვის ქმონას კვ გრძეული ძალა. შენ მოვალეობული ხარ მისგან და მავ ვადოს წინაშე ყოველივე შიდაცვა უქმია... მაგრამ რაც არის, არის... ნუ მოკიდურებთ ერთმანეთს მევენე სიტყვების სრლიათა. ჩემო დედობავო, მიამიშე მოვლად და გარკვევით, რა დღეშია ქლად დედობეული შოტლანდისა, რა უძინებაა შინთვის და რის შილაა შე მიიღია მე, ურანდო პერ-მონასის კელეკრინის მონასტრისა, რომელიც შემოქმედლებია ამ მიერეუბულს კედლებს და რა სედიცა ჩემო მძაო, მთაშორება იმ სემეფისა, სადამაღ იგი გამოდენეს და იმსაც სვცა ასეთის დღეატით იგი მიიღეს. რით შემიძლიან მე გამტად გეოთ ან შენ, ან იმის? მე დარწმუნებული ვარ, თუ არა შოტლანდის დედობისა სხანებით, მის დავითებით მიხინგ ხარ დეუს აქ მისეული.

ამ სიტყვებზედ რადაც ჩაწუქდა ხმ:ში პერ-მონასისა და მისევე სული მიიფარა ტუქნიებედ, რომ მძის არა შეეცინა რა.

(მღვწეობა უქმია)

წერილობა პეტროპოლისში

წერილი მეოთხე.

ნამდელი უბედურებაა, დიდი წინაშე: ვიცი, რომ სასქე კარგად მიიღოს, დაუბრუნებელივე წყალოვით; ვიცი, რომ ამ გარემოებას მინარელებად და სიცილი უნდა მოსდევას, მაგრამ რა ვქნა, რომ არ შეცინება? გარდა ამისა

ვიცი, რომ ამას წინად საქმის მიმდინარეობას შეწინა და ტირილი შეუქნია; მაგრამ ტირილიც არ მამოდიდა. ერთის სიტყვით, არც ვტირი, არც გინას, და გდებობ გავსეულები, ენა ჩავარდილი. მართალა, მარტო მე რომ ვიყო ამ ვარს მდღომარობაში, ვიტყუარა—ვისი ვარსადეს მეტეო, ეტრობა დემეტრის მამდევების მამდევად თორები მოუწავება ნემთვის, სისხლის მამდევად რსე ჩაუწყნება ჩემს გულში და გამშენის განა მოუცნა. მაგრამ უბედურება ის არის, რომ მარტო არ ვარ. წინ მიდგა თვალ-გაშუქველი ვკმობა გრთავა ჩემსავით გასეუბული, ენა ჩავარდილი, გამოყურებულო; წინ მიდგა შეურყეველი გულ-ბრალობა, მოადრეებული გრმობა; გულის მთესვლელობა. არსადგან არ მომასს არც მტყინე და მოსქმედი სიყვარული, არც მტყინე და მოსქმედი მიუღვრება. მამსხედ უარესი მდღომარობა იქნებდა კიდევ... ამ ვკვობ გუნება და გულს მიმარსულებს, რასკვერვლია; უმისეობო არ უნდა იყოს. ვაკვირდები, ვუფრობ და თვალ-წინ მესტკება შემიდგეო სურათი: არსებობს ხალხი და სხვაობალოება, რომელთა წვერნი გაფრტულები არიან; მათ შორის არავითარი ვკმობი არ სუფიუს; მათ არავითარი მოსწილეობა არ აქვთ ცხოვრების საზოგადო მიმდინარეობას და მოწეობილობაში. ცხოვრება თითქო ცალკე მირებისა და მათი სიცოცხლე ცალკე. ვის რთ უნდა ან ჩემი ჭეუჭა, თუ ჭეუჭანი ვარ, ან ჩემი ცოდნა თუ ვიცი რამე? იმ ვკვობა გრთავაში, რომელსაც უწოდებენ (არ ვიცი კი რად) საზოგადოებას და რომელსაც ჩემად უკეთესად ჩამაგლო ბედმა, მე მასწავლავა ვადეგარ, სხვა ვი არაფერი, და როგორც მანხნავს ვის რთ უნდავარ, შენი ჭარიედი, მე ვიცი მომკითხვენ—ამა ამ და ამ საცნიებელ შენის აზრი და შესებულება შეგატრეობისეო, იქნება გამოსადეგეო რამ იცნაფეო. შენ არ მომივკვლი—რაც უნდა ვილწავა, მიხინც ცხოვრება ანუნიშავდ არ იღებეს ვკვივარ სადმე თუ არა. მეს რამ ვურტვას მტყენეს შემეღვას ცხოვრებისათვის და მით ვხვრის ეზოეარ, კიდევ არაფერი. მაგრამ სასქეც ის არის, რომ ეს შეუღლებია: მინდა თუ არა, უნდა ვიხარ და ვეღება რაც არ დამოიქნისა და რის წარმობაშია არავითარი მოსწილეობა არ მიმიღია. რაც უნდა მოვადენოს და ამოქმედონ ცხოვრებაში, კეთილი თუ ბორბოტი, ბრალი არაფერში და რამესა. სადღაც და რადც კეთებაა უნებოდ, და მომერობეული მსოფლიოდ მხედ გრეთეობეული, დამსხვეპეული—აქა, შეუ-

